

Wprowadzenie

Historia starożytna zawarta w dziełach słynnych historyków antycznych lub w ówczesnych inskrypcjach oficjalnych to w zdecydowanej większości dzieje wojen, podbojów, powstawania, rozkwitu i upadku różnych państw oraz imperiów. Prezentowana była tak, jak chcieli ją ukazać potomnym sami jej twórcy lub też tak, jak postrzegali ją spisujący ich zwolennicy albo przeciwnicy. W najlepszym razie był to obraz wydarzeń przedstawionych przez mniej lub bardziej obiektywnych obserwatorów i kronikarzy. Nawet dla dość dobrze zbadanych okresów dziejów starożytnych posiadamy niewiele danych, dzięki którym możemy w miarę dokładnie poznać dzień powszedni ówczesnych wspaniałych królestw, tak jak wyglądał on w oczach mieszkańców, ale też przedstawicieli elit. I nie powinno nas to dziwić, albowiem w przywołanych tu kategoriach źródeł starożytnych bardzo rzadko znajdują się informacje pozwalające odtworzyć taką codzienną rzeczywistość. Poszukiwać ich można z powodzeniem w najrozmaitszych pismach, umowach, inskrypcjach prywatnych czy innych tekstach sporządzanych przez ówczesnych na bieżąco i rejestrujących tym samym ich zwykłe życie. Jednakże zbiory takich źródeł, zwanych umownie „dokumentami z życia codziennego”, z naturalnych powodów przetrwały w bardzo ograniczonym zakresie dla czasów starożytnych oraz dla niewielu epok i miejsc. Nie były to materiały, o których zachowanie dbano w jakiś szczególny sposób po utracie przez nie praktycznego znaczenia. Tym bardziej ich nie przepisywano dla potomnych. W swej zdecydowanej większości przepadały wyrzucane na śmietnik lub w postaci zbędnych archiwów znikały bezpowrotnie wraz z osobami lub całymi państwami, które je wytworzyły. Właściwie tylko wyjątkowym zbiegiem okoliczności zawdzięczamy zachowanie się do dzisiejszego dnia tego drobnego fragmentu źródeł dokumentujących życie codzienne starożytnych.

Dla Mezopotamii, a zatem również starożytnego Sumeru i Akadu, los okazał się szczególnie łaskawy. To za sprawą odpornego na działanie czasu podstawowego materiału pisarskiego (gliny), na którym sporządzano dokumenty codzienne, zachowały się one licznie. Pod tym względem w Mezopotamii uprzywilejowane są zwłaszcza czasy panowania III dynastii z Ur. Stąd o dniu codziennym tegoż państwa, o funkcjonowaniu jego struktur administracyjnych oraz o życiu zwykłych mieszkańców można powiedzieć więcej niż o jego historii politycznej. Właśnie ten wyjątkowy stan zachowania źródeł, pozwalających badać zwykle mało rozpoznane zagadnienia historii społeczno-gospodarczej i ustrojowej dla czasów III dynastii z Ur, legł u podstaw wyboru tematu niniejszej dysertacji.

Drugi, nie mniej istotny powód to wywodzące się jeszcze z czasów studiów historycznych moje zainteresowanie mechanizmami sprawowania władzy w wielkich państwach starożytnych na terytoriach podporządkowanych lub podbitych. Jaką rolę w tym procesie obcy panujący przewidywał dla elit ludności miejscowej, jakie swobody i obowiązki pozostawiał jej w tym zakresie, w jaki sposób determinowało to działania osoby odpowiedzialnej z ramienia władzy centralnej za zarząd takim terytorium, miastem lub krajem.

Pod tym względem monarchia III dynastii z Ur, wraz ze swą specyficzną strukturą organizacyjną państwa oraz wspaniałą kolekcją odpowiednich źródeł, a zwłaszcza postać ensiego – namiestnika prowincji, reprezentującego zarówno autorytet władcy, jak i lokalne tradycje, wydają się szczególnie wdzięcznym polem badań, tym bardziej że – mimo całkiem niemałej literatury fachowej opartej na archiwach nowosumeryjskich, w tym dotyczącej administracji państwa nowosumeryjskiego – brakuje monografii tego ważnego urzędu, zwłaszcza w aspekcie jego działalności i pozycji w zarządzanej przezeń prowincji. Nie bez znaczenia jest również fakt, że powiększający się znacznie z roku na rok materiał źródłowy zmusza do aktualizacji dotychczasowych ustaleń badawczych.

W pierwotnym założeniu praca miała dotyczyć administracyjno-ekonomicznej pozycji ensiego w całym państwie nowosumeryjskim. Jednak ogrom zachowanego materiału źródłowego oraz jego charakter spowodował, że główna, badawcza jej część oparta została na tekstach administracyjno-gospodarczych z archiwum prowincjonalnego z Ummy, a uzyskany obraz dotyczy wprost namiestnika tej prowincji. Mimo to wydaje się, że zdecydowaną większość ustaleń można odnieść do wszystkich ensich z centralnych rejonów królestwa.

Praca składa się z sześciu rozdziałów. W rozdz. 1. dokonałem prezentacji tematyki i wątku głównego (urzędu ensiego), a także przeglądu źródeł wykorzystanych w badaniach na tle całości zachowanej dokumentacji z czasów nowosumeryjskich. Rozdz. 2. to ogólny wstęp historyczny, w którym zawarłem podstawowe informacje z historii politycznej i ustrojowej monarchii III dynastii z Ur, podkreślając te elementy, które w bezpośredni sposób definiują miejsce ensiego jako namiestnika prowincji w całości systemu. W rozdz. 3., 4. i 5., stanowiących zasadniczy trzon pracy, przedstawiłem przeprowadzone na materiale źródłowym badania własne wraz z analizą porządkującą uzyskane efekty w postaci wielu aspektów funkcjonowania urzędu ensiego. Ostateczne konkluzje dotyczące bezpośrednio osoby ensiego, jego majątku, najbliższego kręgu rodzinnego zawarłem w rozdz. 6. Na końcu pracy zamieściłem bibliografię i spis skrótów*.

W czasie przygotowywania rozprawy w szczególnie sposób obecna mi była pamięć seminariów z historii starożytnej, prowadzonych przez Profesor Izabelę Biezuńską-Małowist, które w moim przypadku zaowocowały podobną tematyką magisterium (mechanizmy władzy na podbitym terytorium), choć wiążącą się z zupełnie inną epoką starożytności i innym terenem. Pragnę niniejszą rozprawą wyrazić moją głęboką wdzięczność i szacunek dla Niezwykłej i Niezapomnianej Osoby Pani Profesor.

* W numeracji podrozdziałów rozdz. 3. przyjęto zasadę ich koordynacji z numeracją tabel grupujących źródła wg określonych kategorii. Brak niektórych z nich w tematyce danego podrozdziału powodował nieobecność w nim odpowiednich tabel i w konsekwencji identycznie numerowanych podrozdziałów.